

Alfred Szydelko

Politechnika Rzeszowska

e-mail: szydelko@prz.edu.pl

ANALIZA PRZYCZYNOWA ODCHYLEŃ KOSZTÓW W MIKROPRZEDSIĘBIORSTWACH

CASUAL ANALYSIS OF COST DEVIATIONS IN MICRO ENTERPRISES

DOI: 10.15611/pn.2018.506.13

JEL Classification: M49

Streszczenie: Celem opracowania jest zaprezentowanie kluczowych problemów związanych z istotą i metodami analizy kosztów w jednostkach mikro, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości wykorzystania analizy przyczynowej odchyłeń powstałych na kosztach działalności operacyjnej. Jako metody badawcze zastosowano analizę literatury i regulacji prawnych, a wnioski sformułowano na podstawie metod dedukcji oraz rozumowania przez analogię. Przedstawione rozważania wykazały, że możliwości analizy kosztów podstawowej działalności operacyjnej w jednostkach mikro są ograniczone. Dotyczy to szczególnie zastosowania analizy przyczynowej odchyłeń. Jest to konsekwencja stosowanych uproszczeń w ramach rachunku kosztów jednostki mikro, nastawionego zazwyczaj na spełnienie minimalnych wymagań dotyczących pomiaru wyniku podatkowego i sporządzenia rachunku zysków i strat w uproszczonej wersji porównawczej.

Słowa kluczowe: jednostka mikro, rachunek kosztów, analiza kosztów.

Summary: The aim of this paper is to present key problems related to the essence and methods of cost analysis in micro enterprises, with particular emphasis on the possibility of using the causal analysis of deviations generated on operating costs. The author used research methods connected with literature and regulatory analysis but conclusions were drawn from deductive and analogical reasoning. The presented considerations have shown that the ability to analyze operating costs in micro enterprises is limited. This applies in particular to the application of causal analysis of deviations. This is a consequence of the simplicity used in the micro cost accounting, usually designed to meet the minimum requirements for measuring the tax result and preparing a profit and loss account in a simplified comparative version.

Keywords: micro enterprises, cost accounting, cost analysis.

1. Wstęp

Obowiązujące w Polsce rozwiązania w prawie bilansowym podzieliły przedsiębiorstwa na jednostki mikro, małe i pozostałe, umownie traktowane jako większe podmioty. Jeśli przedsiębiorstwo chce uzyskać status jednostki mikro, musi spełniać określone przez prawo bilansowe kryteria.

Uzyskanie statusu jednostki mikro powoduje, że na tej jednostce ciążyą określone obowiązki, a także uzyskuje ona pewne przywileje w zakresie rachunkowości, w tym zwłaszcza w obszarze rachunku kosztów. Przywileje te dotyczą w szczególności uproszczeń w sprawozdawczości finansowej, co w przypadku uproszczonego wzoru rachunku zysków i strat stwarza możliwość uproszczeń w zasadach konstrukcji rachunku kosztów. Uproszczony rachunek kosztów zubaża z kolei możliwość wykorzystania informacji o kosztach w zarządzaniu jednostką mikro ze względu na ograniczone możliwości ich analizy.

Celem opracowania jest zaprezentowanie kluczowych problemów związanych z istotą i metodami analizy kosztów w jednostkach mikro, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości wykorzystania analizy przyczynowej odchyłeń powstałych na kosztach działalności operacyjnej. Jako metody badawcze zastosowano analizę literatury i regulacji prawnych, a wnioski sformułowano na podstawie metod dedukcji oraz rozumowania przez analogię.

2. Przedsiębiorstwo mikro i jego koszty

Uzyskanie statusu przedsiębiorstwa mikro uzależnione jest od jego formy prawnej i spełnienia określonych warunków, zawartych w ustawie o rachunkowości [Ustawa z 29 września 1994 (2018)].

Zasadniczo status jednostki mikro spełniają spółki handlowe (osobowe i kapitałowe, w tym również w organizacji) oraz spółki cywilne, a także inne osoby prawne, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego – jeżeli przedsiębiorstwa te w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność, nie przekroczyły¹ co najmniej dwóch z następujących trzech wielkości:

1. 1 500 000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego.
2. 3 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy.
3. 10 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty.

¹ Ustawa o rachunkowości dopuszcza możliwość przekroczenia dwóch z tych trzech wielkości pod warunkiem spełnienia dodatkowych kryteriów (art. 3, ust. 1b ustawy o rachunkowości).

Osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych i spółki partnerskie, które prowadzą księgi rachunkowe na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o rachunkowości oraz jeśli przychody netto tych jednostek ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy są niższe niż równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro, uzyskują status jednostki mikro pod warunkiem, że organ zatwierdzający podjął decyzję w sprawie sporządzania sprawozdania finansowego w formie uproszczonej dla jednostek mikro.

Przepisy ustawy o rachunkowości nie narzucają obowiązku zaliczenia się do jednostek mikro po spełnieniu tych warunków, lecz pozostawiają to do decyzji jednostki. Warunkiem koniecznym przyjęcia przez przedsiębiorstwo statusu jednostki mikro jest podjęcie w tej sprawie decyzji przez organ zatwierdzający sprawozdanie finansowe. Decyzja ta jest równoznaczna z akceptacją zasad sporządzania sprawozdania finansowego z zastosowaniem uproszczeń przewidzianych dla jednostek mikro w ustawie o rachunkowości [Chluska 2016b], w tym stosowania uproszczonej sprawozdawczości finansowej o ograniczonym zakresie i użyteczności dla interesariuszy [Lew 2014].

Istotnym uproszczeniem w rachunkowości przedsiębiorstw mikro jest obszar kosztów ich działalności. Dotyczy to szczególnie zakresu i sposobu prezentowania kosztów w sprawozdaniu rachunek zysków i strat oraz zasad wyceny bilansowej aktywów i pasywów [Kaczmarczyk 2015; Nowak 2015a; 2015b].

Przedsiębiorstwa mikro nie stosują wyceny aktywów i pasywów według wartości godziwej i skorygowanej ceny nabycia oraz mogą zrezygnować z zachowania zasady ostrożności przy wycenie aktywów i pasywów, co wywiera bezpośredni wpływ na wielkość ujmowanych kosztów, a w dalszej konsekwencji na okresowe ustalanie kwoty wyniku finansowego. Część rozwiązań w tym zakresie jest obligatoryjna (na przykład wzór rachunku zysków i strat), a niektóre uproszczenia mają charakter fakultatywny, co oznacza, że decyzje w tej sprawie powinien podjąć kierownik jednostki i opisać je w dokumentacji przyjętych zasad (polityce) rachunkowości, obowiązującej w danej jednostce.

Zakres sprawozdania finansowego dla jednostek mikro zawiera Załącznik nr 4 ustawy o rachunkowości. Uproszczenia dotyczące kosztów zawarte są szczególnie w zakresie przedmiotowym sprawozdania rachunek zysków i strat. Jego wzór dla jednostek mikro jest następujący:

A. Przychody podstawowej działalności operacyjnej i zrównane z nimi, w tym zmiana stanu produktów (zwiększenie – wartość dodatnia, zmniejszenie – wartość ujemna).

B. Koszty podstawowej działalności operacyjnej:

I. Amortyzacja.

II. Zużycie materiałów i energii.

III. Wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia.

IV. Pozostałe koszty.

C. Pozostałe przychody i zyski, w tym aktualizacja wartości aktywów.

D. Pozostałe koszty i straty, w tym aktualizacja wartości aktywów.

E. Podatek dochodowy.

F. Zysk/strata netto ($A-B+C-D-E$).

Dla przedsiębiorstw mikro ustawa przewiduje tylko jedną wersję rachunku zysków i strat – wersję porównawczą.

3. Rachunek kosztów jednostki mikro jako źródło informacji analitycznych

Obowiązujące w ustawie o rachunkowości uproszczenia w zakresie sprawozdania rachunek zysków i strat wywierają zasadniczy wpływ na zasady ewidencyjnego ujmowania i prezentacji kosztów przedsiębiorstwa mikro. Dotyczy to w szczególności kosztów podstawowej działalności operacyjnej, będących przedmiotem sprawozdawczego rachunku kosztów, który jest podporządkowany zasadom rachunkowości finansowej, funkcjonującej na podstawie obowiązującego prawa bilansowego. Sprawozdawczy rachunek kosztów obejmuje swym zakresem klasyfikację kosztów, dokumentację kosztów, ewidencję kosztów, kalkulację kosztów, rozliczanie kosztów, sprawozdawczość z kosztów oraz analizę kosztów.

Do typowych zadań tego rachunku kosztów w przedsiębiorstwie mikro zaliczyć można:

- dokumentację operacji gospodarczych dotyczących kosztów,
- ewidencję kosztów w księgach rachunkowych (umożliwiająca sporządzanie zbiorczych informacji o kosztach w odpowiednich przekrojach w zestawieniach obrotów i sald, a następnie w sprawozdaniu finansowym),
- korygowanie kosztów o skutki inwentaryzacji składników majątkowych,
- przestrzeganie i uwzględnianie w rachunku kosztów skutków stosowania ogólnych zasad rachunkowości (obowiązujących jednostki mikro),
- zachowanie określonych procedur ewidencyjnych i rozliczeniowych,
- posługiwanie się prawnie określonymi kategoriami kosztowymi.

Na kształt szczegółowych rozwiązań w rachunku kosztów danego przedsiębiorstwa decydujący wpływ wywierają zapisy przyjęte przez kierownika jednostki w polityce rachunkowości. Kierownik jednostki mikro w polityce rachunkowości określa zakres i strukturę kosztów, warianty ewidencyjne kosztów, zasady rozliczania kosztów, zasady kalkulacji kosztu jednostkowego (o ile będzie to dokonywane), zasady sprawozdawczości z kosztów. Szczególne znaczenie dla rachunku kosztów jednostek mikro ma wybór wariantu ewidencyjnego kosztów. Przyjęte w tym zakresie rozwiązania pozwalają bowiem kreować informacje kosztowe w różnych celach (sprawozdawczości finansowej, sprawozdawczości statystycznej, rozliczeń podatkowych, rachunkowości zarządczej i controllingu).

Wersja porównawcza rachunku zysków i strat, dopuszczona jako jedyna dla sprawozdania finansowego jednostek mikro, skłania do wniosku, że jednostki te

powinny prowadzić ewidencję kosztów przynajmniej w zakresie kosztów według rodzaju. Oznacza to, że w wielu przedsiębiorstwach mikro będzie prowadzony jedynie rodzajowy rachunek kosztów.

Rodzajowy rachunek kosztów [Szydelko 2010] bazuje na układzie rodzajowym kosztów, powstałym w wyniku grupowania kosztów według kryterium rodzajowego. Z pozycji kosztowych rachunku zysków i strat dla jednostek mikro wynika minimalny zakres układu rodzajowego kosztów, który musi obejmować co najmniej następujące pozycje (jednostki ewidencyjne):

1. Amortyzację – koszty odzwierciedlające utratę wartości przez wykorzystywane w działalności operacyjnej środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne wskutek ich zużycia lub upływu czasu.

2. Zużycie materiałów i energii – koszty zużytych materiałów bezpośrednich i pośrednich, paliw, ogumienia, części zapasowych maszyn i urządzeń, materiałów biurowych, gazów technicznych i czynników energetycznych.

3. Wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia – koszty wynagrodzeń brutto zaliczanych do osobowego i bezosobowego funduszu płac, wypłacanych w formie pieniężnej lub w postaci świadczeń w naturze, koszty składek na ubezpieczenia społeczne w części obciążającej pracodawcę i innych odpisów ustalanych jako narzut na wynagrodzenia, a także koszty innych świadczeń pracodawcy na rzecz pracowników (np. koszty szkoleń).

4. Pozostałe koszty – obejmujące usługi obce (koszty zużycia różnego rodzaju usług: remontowych, transportowych, telekomunikacyjnych, projektowych, badań i ekspertyz, najmu i dzierżawy, bankowych itp.), podatki i opłaty, w tym podatek akcyzowy (podatki i opłaty o charakterze kosztowym – podatek akcyzowy, podatek od nieruchomości, opłaty lokalne, opłaty skarbowe, notarialne, sądowe, opłaty administracyjne, za ochronę środowiska itp.) oraz inne koszty podstawowej działalności operacyjnej, poniesione, lecz nie ujęte w innych pozycjach rodzajowych.

Ostatecznie zakres i strukturę kosztów według rodzaju ustala się w przedsiębiorstwie mikro, uwzględniając wymagania sprawozdawcze, kontrolne i zarządcze [Chluska 2016a]. Jednostka mikro może uszczegóławiać minimalny wykaz pozycji (kont) kosztów według rodzaju w zależności od potrzeb różnych kręgów interesariuszy. Proces poszerzania informacji o kosztach rodzajowych jednostki mikro będzie wymagał dostosowania do tego celu ksiąg rachunkowych [Szydelko 2016], szczególnie księgi głównej i ksiąg pomocniczych. Uszczegółowienie to następuje poprzez rozbudowę księgi głównej lub poprzez dodatkowe księgi pomocnicze; również w księgach pomocniczych dokonuje się podziału kosztów rodzajowych według innych kryteriów, np. według miejsc ich poniesienia.

Rodzajowy rachunek kosztów w jednostce mikro powinien dostarczać informacji do sporządzenia sprawozdania finansowego, rozliczeń podatkowych oraz do wspomaganie zarządzania kosztami. Umożliwia również przeprowadzanie analizy kosztów rodzajowych polegającej głównie na ocenie poziomu, struktury, dynamiki i rozbieżności w stosunku do z góry ustalonych wzorców. Rodzajowy rachunek kosz-

tów jako jedyny prowadzony jest przez przedsiębiorstwa mikro o profilu handlowym lub prostej (jednorodnej) działalności produkcyjnej lub usługowej. Wadą tego rozwiązania jest brak możliwości kalkulacji kosztów jednostkowych produktów. Dla przedsiębiorstw mikro prowadzących zróżnicowaną działalność produkcyjną i/lub usługową wskazane jest zatem rozwiązanie w formie wariantu pełnego, w którym ewidencja kosztów obejmuje wstępnie ustalanie rodzajów kosztów, a następnie dokonuje się ich rozliczenia na miejsca ich powstawania oraz produkty.

Istotną rolę w zarządzaniu przedsiębiorstwem, w tym także przedsiębiorstwem mikro, odgrywa zarządzanie kosztami. Prowadzenie pełnego wariantu ewidencji kosztów umożliwia przeprowadzenie analizy kosztów wspomagającej zarządzanie kosztami w trzech kluczowych obszarach [Nowak 2016]:

- rozpoznawania przebiegu kosztów, ustalania tendencji rozwojowych kosztów,
- badania struktury kosztów, z naciskiem na składniki kosztów wyróżnione według określonych kryteriów oraz zależności między nimi,
- rozpoznawania wpływu określonych czynników na poziom i strukturę kosztów w celu wskazania działań mających doprowadzić do osiągnięcia redukcji ponoszonych kosztów.

W praktyce wielu przedsiębiorstw mikro stosuje się podejście minimalistyczne w zakresie rachunku kosztów, szczególnie w spółkach osobowych, gdzie nie dostrzega się zazwyczaj możliwości czy konieczności stosowania rozbudowanych systemów rachunków kosztów. Przyczyną takiego podejścia jest często brak wiedzy zarządzających, a także problemy kadrowe oraz mało skomplikowana działalność [Rubik 2011]. W wielu jednostkach mikro koszty są ujmowane jedynie do rozliczeń podatkowych. Może to niekiedy powodować przekroczenie granicy dopuszczalnych uproszczeń w systemie rachunkowości finansowej, co z kolei prowadzi do utraty wiernego i rzetelnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej danego przedsiębiorstwa [Wysłocka, Biadacz 2014].

4. Możliwości zastosowania analizy przyczynowej odchyłeń kosztów w jednostkach mikro

Szczególne znaczenie dla skuteczności zarządzania przedsiębiorstwem odgrywa analiza przyczynowa odchyłeń, jednak wiąże się ona z dużymi kosztami oraz jest bardzo czasochłonna [Szydełko 2004], dlatego powinna być stosowana tylko do odchyłeń istotnych.

Analiza przyczynowa jest dogłębnym badaniem odchyłeń, którego celem jest przedstawienie wpływu poszczególnych czynników na powstanie odchyłeń. Określenie tych czynników odbywa się w drodze logicznego rozumowania, wnikliwej obserwacji stanu faktycznego procesów gospodarczych realizowanych w przedsiębiorstwie oraz dzięki znajomości ich treści ekonomicznej. Warunkiem przeprowadzenia właściwej analizy przyczynowej odchyłeń jest doskonała znajomość przedsiębiorstwa [Foremna-Pilarska 2007].

Dzięki przeprowadzanej kontroli budżetowej identyfikuje się odchylenia, następnie poddaje się je gruntownej analizie wraz z rozpoznaniem przyczyn ich powstania po to, by zaprojektować odpowiednie działania korygujące i podjąć środki zaradcze. W tym celu wykorzystuje się wiele sposobów bazujących na zbiorze metod badania związków przyczynowych powstałych odchyłeń.

Metody badań związków przyczynowych skupiają się głównie na wyjaśnieniu wpływu poszczególnych czynników na zmianę danego zjawiska. Dokonując badania przyczynowego powstałych odchyłeń, bierze się pod uwagę różnicę pomiędzy daną wielkością a wielkością będącą punktem odniesienia. Wielkością będącą przedmiotem analizy przyczynowej jest wielkość rzeczywista lub poziom danego zjawiska zaobserwowany w danym okresie. Natomiast wielkość będąca punktem odniesienia jest to wartość planowana lub poziom danego zjawiska odnoszący się i mający miejsce w poprzednim okresie. Badanie przyczynowe stosuje się głównie na potrzeby kontroli wykonania określonych budżetów, w celu określenia czynników, które miały największy wpływ na powstanie odchyłeń [Nita 2007]. W literaturze przedmiotu przedstawiono szereg metod analizy przyczynowej powstałych odchyłeń. Najczęściej są to metody [Nowak 2009]:

- kolejnych podstawień,
- różnicowania,
- metoda reszty,
- funkcyjna,
- podstawień krzyżowych,
- różnic cząstkowych,
- wskaźnikowa,
- logarytmiczna.

Wymienione metody analizy przyczynowej mogą mieć zastosowanie w jednostkach mikro do analizy przyczynowej odchyłeń na globalnych kategoriach kosztów, a także na ich pozycjach składowych.

Przy założeniu, że jednostka mikro zastosuje minimalny układ rodzajowy kosztów, możliwości ich analizy ograniczają się do oceny ich poziomu, struktury, dynamiki i ewentualnie stopnia wykonania budżetu kosztów, o ile taki budżet jest tworzony. Jeśli analitycznie lub syntetycznie jednostka mikro wyodrębni w ramach czterech pozycji rodzajowych te koszty, dla których będzie możliwe ustalenie odchyłeń wielkości rzeczywistych kosztów od przyjętych wzorców, a koszty te można wyrazić jako iloczyn określonych czynników, to możliwe staje się wykorzystanie w analizie kosztów klasycznych metod analizy przyczynowej odchyłeń. Dotyczy to przede wszystkim analizy takich kosztów, jak zużycie materiałów (o ile nie zostają zaliczane w koszty w dacie zakupu, z korektą tych kosztów o zinventaryzowany ich zapas na koniec okresu), wynagrodzenia (liczone jako iloczyn liczby godzin pracy i stawki godzinowej lub naliczane w akordzie) oraz wybrane koszty obcych usług (liczone jako iloczyn liczby otrzymanych usług i ceny zakupu/nabycia).

W sytuacji, gdy jednostka mikro zastosuje pełny wariant sprawozdawczego rachunku kosztów (w księdze głównej wykorzysta zespoły kont 4 i 5 z odpowiednią rozbudową ksiąg pomocniczych, dostosowaną do specyfiki funkcjonowania jednostki), możliwości analizy kosztów, w tym również analizy przyczynowej odchyłeń kosztów, są podobne jak w jednostkach większych.

5. Zakończenie

Analiza kosztów w jednostce mikro, korzystającej z dopuszczonych uproszczeń w zakresie rachunku kosztów, ma bardzo ograniczone możliwości. Zazwyczaj możliwe jest wówczas dokonywanie analizy w obszarze kosztów rodzajowych (niekiedy tylko na czterech pozycjach), ich poziomu, struktury, dynamiki i ewentualnie stopnia wykonania zadań wynikających z planu kosztów. Minimalizm w zakresie budowy rachunku kosztów w jednostce mikro nie pozwala na zastosowanie pogłębionej analizy kosztów, bazującej na analizie przyczynowej odchyłeń.

Warto jednak zwrócić uwagę, że na potrzeby zarządzania, w tym szczególnie zarządzania kosztami, kierownik jednostki mikro może przyjąć w jej polityce rachunkowości rozwiązania podobne do tych, które stosują większe jednostki. Wówczas analiza kosztów może być przeprowadzana z zastosowaniem wielu metod.

W praktyce często jednostka, mimo spełniania kryteriów dla jednostki mikro, nie podejmuje decyzji o byciu jednostką mikro. Przywilejów (uproszczeń) wynikających z prawa bilansowego nie stosuje, gdyż wiązałoby się to ze zmianą oprogramowania w ramach systemu finansowo-księgowego, co pociąga za sobą dodatkowe koszty, lub jednostka korzysta z usług biura rachunkowego, a te jednostki nie są przychylnie nastawione do zmian w zakresie prowadzonej ewidencji.

Literatura

- Chluska J., 2016a, *Kontrola kosztów w jednostce mikro*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 442.
- Chluska J., 2016b, *Uproszczenia rachunkowości jednostek mikro i małych – szanse i zagrożenia*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 268.
- Foremna-Pilarska M., 2007, *Budżetowanie i controlling w podmiotach gospodarczych*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- Kaczmarczyk A., 2015, *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji o jednostce mikro*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 873, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 77.
- Lew G., 2014, *Walory informacyjne sprawozdania finansowego jednostek mikro*, Humanities and Social Sciences, vol. XIX, no. 21 (4).
- Nita B., 2007, *Kontrola wykonania budżetów*, [w:] *Budżetowanie w przedsiębiorstwie*, red. E. Nowak i B. Nita, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.

- Nowak E., 2009, *Zaawansowana rachunkowość zarządcza*, PWE, Warszawa.
- Nowak E., 2015a, *Pojemność informacyjna rachunku zysków i strat mikrojednostek*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 374.
- Nowak E., 2015b, *Sprawozdawczość finansowa mikrojednostek w świetle regulacji rachunkowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 854, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, nr 73.
- Nowak E., 2016, *Analiza kosztów w ocenie działalności przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa.
- Rubik J., 2011, *Systematyczny czy decyzyjny rachunek kosztów dla małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] *Teoria i praktyka rachunkowości małych i średnich przedsiębiorstw*, red. J. Chluska, Wydział Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa.
- Szydełko A., 2004, *Rachunek kosztów planowanych w przedsiębiorstwie*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk.
- Szydełko A., 2010, *Sprawozdawczy rachunek kosztów. Aspekty księgowy i zarządcze*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Oddział Podkarpacki w Rzeszowie, Rzeszów.
- Szydełko A., 2016, *Księgi rachunkowe i zasady ich prowadzenia*, [w:] *Rachunkowość. Zasady i metody*, red. E. Nowak, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Ustawa z dnia 29.09.1994 o rachunkowości, Dz.U. 2018, poz. 395.
- Wysłočka E., Biadacz R., 2014, *Ocena zmian w uproszczonej sprawozdawczości mikropodmiotów*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 832, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, nr 71.